

Det organiska paradigmet

– sammanfattning av ett inlägg i *Paradigmdialogen 051002*

1. Preludium

Ibland händer det att ett begrepp eller ett koncept dyker upp som i ett slag skapar reda i många spretande tanke-spår. Jag har under en tid varit involverad i ett kulturutvecklingsprojekt som fått mig att tänka på vår nutida kulturs särdrag och de utvecklingstendenser som är synliga. Samtidigt har jag deltagit i en arbetsgrupp med syfte att utveckla samarbetsformer och organisationssätt som är bättre anpassade till såväl nutid som framtid än dagens dominerande hierarkier. I min bakgrund finns även ett intresse för nya naturvetenskapliga rön och grundläggande existentiella frågor.

Ett begrepp som av och till trängt sig på i alla dessa områden är självorganisering. Jag blev först bekant med det genom nobelpristagaren Ilya Prigogines och hans medarbetare Isabelle Stengers bok *Ordning ur Kaos* från 1984. Efter en inkubationstid på tjugo år, efter många erfarenheter på gott och ont av olika samarbetsformer, och efter ett grundligt grävande i vår tids kulturella villkor, har det så småningom växt till ett begrepp som framstår så centralt och så vittomfattande för vår tids stora frågor, att jag är beredd att utpeka det som grund för ett paradigmskifte.

2. Omvärlden

Jag är sedan två år tillbaka engagerad som en av två medarbetare i en festival för ny konstmusik, Kalvfestivalen. Denna musikgenre bygger på den klassiska traditionen och har utvecklats på ett sätt under nittonhundratalet som fjärrat tonkonstnärerna från publiken och drivit tillbaka konstformen i akademiska musikinstitutioners hägn. Det förekommer ofta att konstformens förestående upplösning förväntas. Den tradition som ligger till grund för konstmusik går att följa ända tillbaka till medeltiden. Under över tusen år har en kunskap och en musikalisk tradition byggts upp som gett oss omistliga mästerverk från alla tidsepoker. Under nittonhundratalet uppnådde musiken en sådan komplexitet och förfining att endast tämligen tränade lyssnare kunde följa med i det estetiska språket. Samtidigt utvecklades vid sidan en populärkultur som genom ungdomskultur och pådrivna av kommersiella krafter kommit att fullständigt dominera vår nutida musikaliska verklighet.

Skillnaden mellan dessa olika musikkulturer är många, men en viktig skiljelinje är att konstmusiken har en omfattande teoribildning som den klassiske tonsättaren förväntades lära sig innan han eller hon började komponera. I den icke-klassiska musiken är däremot improvisation och spontan känsla mycket viktigare. Många, kanske de flesta av de kända stjärnorna på denna himmel har inte genomgått någon organiserad utbildning och kan t.ex. inte skriva noter.

Den fråga vi ställt oss i arbetet med Kalvfestivalen är om man på något sätt kan förändra förutsättningarna för musikskapandet inom konstmusiken på ett sådant sätt att den musikaliska tradition och kompetens som finns uppsamlad kommer en större publik till godo. Vår estetiska ståndpunkt har varit att musik är kommunikation och att en förutsättning för konstens existensberättigande är ett möte mellan konstnären och publiken. Vi har därför i detta arbete haft begreppet integration som nyckelord. Genom att sätta samman projekt bestående av representanter för verksamheter som speglar människans olika mentala kapaciteter hoppas vi kunna stimulera och motivera ett intresse för den kommunikativa aspekten av musikskapandet. Erfarenheterna från denna verksamhet är sådana att de går att tillämpa på många områden utanför musiklivet, och jag återkommer till detta senare.

I arbetet har vi känt ett behov av en teoribildning som kan ge oss en karta över det landskap vi trevar oss fram i. När det gäller de stora dragen i mänsklighetens kulturhistoria erbjuder Oswald Spengler en modell och en teori som ger nutiden en ny belysning. I sitt stora verk *Västerlandets undergång* vill han skapa en historiefilosofins morfologi, dvs. en formlära, som beskriver historien – inte som en kontinuerlig utveckling – men som olika epoker dominerade av olika livskänsla. Sålunda är antiken en epok, den gamla egyptiska kulturen en annan, den kinesiska en tredje osv. Alla dessa epoker har en tillkomst, en uppgång och en avtagande fas, och alla bygger på var sin grundläggande mentala förhållningssätt eller livskänsla. Kulturernas historiska förlopp har igenkännbara faser som är allmängiltiga, dvs. som kan tillämpas på alla kulturcykler. Den västerländska kulturen uppstod efter antikens nedgång och är starkt förknippad med kristendomen. Den domineras av det Spengler kallar det faustiska, med vilket han menar en vilja till framåt drift, expansion, abstraktion mm.

En enligt min mening viktig poäng hos Spengler är att han anser att den newtonska mekaniken aldrig kunde ha uppstått i en kultur som inte byggde på monoteism. Teoribildningen omkring den fysikaliska världen är annor-

lunda i orientaliska kulturer med t.ex. panteistiska gudsbegrepp. Den dualism som uppstod med Descartes och som utvecklades vidare med Newtons fysik har, detta är återigen min tolkning, sin grund i att det i vår kultur finns ett dominerande transcendent gudsbegrepp, som förlägger Gud utanför sin skapelse såväl i tid som i rum. Det schisma som på detta sätt öppnar sig fortplantar sig genom historien på snart sagt alla områden. Grundläggande problem är t.ex. dikotomierna ande–materia, gott–ont, sant–falskt, individ–kollektiv, religiös–materialistisk mm. Eftersom problemet med att förklara förhållandet ande–materia inte kunnat lösas tillfredsställande har den materiella kunskapen och den andliga utvecklats på skilda spår. Den materiella kunskapen har de senaste århundradena expanderat explosionsartat och trängt ut den andliga erfarenheten, därmed läggande grund för materialism.

Vi befinner oss enligt Spengler i slutfasen av den västerländska kulturen. Grunden för detta påstående är en tillämpning av historicyklernas stadier på vår kultur. Vi står m.a.o. inför – inte bara ett vetenskapligt paradigmskifte – utan en kulturell förvandling som kommer att leda mänskligheten i en helt ny kulturcykel, baserad på en ny livskänsla.

3. Problemet

I vår del av världen kännetecknas det intellektuella livet av flera oförenliga tankeriktningar. Det vanliga förhållningssättet till den andliga verkligheten bygger på tro och känslomässig övertygelse. De institutioner som historiskt varit viktigast för vår andliga hälsa har svårt att behålla sin ställning, nya andliga rörelser uppstår, men de allra flesta baserade på samma grundläggande förhållningssätt. Kunskapen om den fysikaliska verkligheten ökar ständigt och det materiella livet utvecklas. Den legitimitet som på detta sätt kommer naturvetenskapen till del missbrukas lätt och leder till ett förnekande av den andliga verkligheten enligt mönstret ”det som inte kan mätas finns inte”. Lika fullt tränger sig existentiella dilemman på och skapar behov av språk och kunskap. Men den andliga erfarenheten och den naturvetenskapliga kunskapen samsas dåligt. Efterhand blir oförenligheten mellan det andliga och det materiella perspektivet ohållbart.

Om man skall göra problemet klarare för sig kan man ställa de konträra perspektiven mot varandra. Å ena sidan har vi idealismen, som är ståndpunkten att allt som finns konstitueras av tankar och medvetande, å andra sidan har vi materialismen som säger att allt som finns, även medvetandet, har den fysiska materien som grund. Representanter för båda dessa synsätt har genom tiderna lagt ner mycket möda på att övertyga de som har det motsatta synsättet, men utan framgång. Behovet av andlig vägledning är inte mindre nu, och har knappast minskat för att den naturvetenskapliga kunskapen ökat. I sina beskrivningar av verkligheten och sina problemformuleringar kan man inte med fog påstå att någondera av dessa läger har fel och det andra rätt. För den enskilde är frågeställningar om moral, existens och mening lika relevanta som de om materiens beskaffenhet. Därför kan man varken tillerkänna materialisten eller idealisten tolkningsföreträde. Det rådande vetenskapliga paradigmet är dock inte sådant att det i sig kan härbärgera båda perspektiven.

Vi har alltså ett problem med följande struktur:

1. Det finns två perspektiv som båda är relevanta, i vilka det finns erfarenheter och behov av språk och kommunikation, liksom anspråk på verklighetsstatus.
2. Trots att frågan debatterats sedan upplysningstiden, och trots att många teoribildningar har skapats för ändamålet har klyftan mellan perspektiven snarare ökat än minskat – inte minst på grund av den uppdelning mellan kunskap, estetik och moral som Kant är ansvarig för.
3. Det är inte brist på kunskap, argument eller empirisk forskning som är problemet.

Med detta sagt har man enligt min mening rätt att påstå att det inte är problemet som är problemet, utan hur vi tänker på problemet. När man närmar sig ett problem försöker man oftast först att lösa det på enklaste sätt, vilket oftast innebär enklare förändringar utan att ifrågasätta förutsättningarna. När skattesystemet fungerade dåligt på sextio- och sjuttioalet ändrades olika regler, andra togs bort eller lades till. Efter några årtionden med detta lapande blev systemet för krångligt och möjligheterna för fusk mm för stora, och man beslutade sig för ett helt nytt skattesystem. Man brukar säga att problemet har en lösning av första eller andra ordningen. I första ordningens problemlösning ifrågasätter man inte grundförutsättningarna. Man får då en lösning som gör att man slipper alltför genomgripande (och ångestsskapande) omvälvningar. Vissa problem är dock sådana att en sådan problemlösning inte är möjlig och man måste då söka en lösning av andra ordningen. Jag anser att problemet om vårt vetenskapliga och kulturella paradigmet är av den senare sorten.

Det är nämligen inte en fråga om vem som har rätt. Det är snarare en fråga om hur vi skall finna det perspektiv eller den förklaringsmodell som kan innesluta båda de till synes motsatta perspektiven. Frågan om förhållandet mellan fysiskt och andligt måste alltså lösas på metanivån, och bör vara av typen ”i vilket perspektiv är båda relevanta?”. Denna problemlösning handlar alltså annorlunda uttryckt om integration och internalisering. En utgångspunkt för denna integration kan förslagsvis vara Kants uppdelning av vår kunskapsprocess i de tre spår som motsvaras av han tre ”kritiker”, eller verk. Denna tredelning – som naturligtvis låg i utvecklingen – har fått en fundamental betydelse för vårt sätt att tänka och för den tidsepok som brukar kallas modernismen. I den går vetenskapen sin egen väg mot sanningen utan hänsyn till moral eller estetik, liksom konstnären söker det sköna utan hänsyn till sanning eller moral, och politiken, som ju är moralens område i samhället, handlar oberoende av vad som är sant eller skönt utan baserat på tyckanden. Detta motsvarar uppdelningen mellan konstnärliga, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnen eller fakulteter. En väg fram emot ett nytt paradigm skulle enligt detta kunna vara att skapa verksamheter eller projekt som byggde på ambitionen att förena dessa tre sektorer. Jag återkommer till detta senare.

4. Självorganisering

Sett på det vis som här skisserats är problemet för vårt kunskapande inte att våra metoder bygger på en materialistisk världsbild, utan att det följer ett mekaniskt tankemönster. Tanken om skaparen skild från det skapade går som ett rött rep genom vår idéhistoria. Detta rep är i ena änden angjort vid bibelns (liksom även andra religiösa urkunders) skapelseberättelse, spänner över upplysningstidens fascination för den gudomliga mekaniken och den mänskliga uppfinningsiver som den inspirerat till och är i sin hitre ända uppsplittrad i otaliga trådar: social ingenjörskonst, behaviorism, konstruktivism inom konsten, serialism inom musiken, keynesianism, taylorism, planekonomi, hierarkisk verksamhetsstyrning mm. Tankemönstret går ut på att för att något skall komma till måste en skapande aktör som finns innan produkten sammansätta materialen på ett sådant sätt att syftet med denna uppfylls. Sedan kan denne skapare övervaka, underhålla och förbättra det den skapat (liksom Gud också från tid till tid sägs ha gjort), men distansen upprätthålls alltid. Idén till skapelseprodukten kommer utifrån, liksom motivationen för såväl tillkomst som upprätthållande. Det är ingenjörens som är levande och har medvetande var emot produkten är död och utan medvetande. Om inget ingripande från en medveten aktör sker, degenererar produkten alltifrån tidpunkten för sin tillblivelse till den punkt när funktionen upphör. Den mekaniska produkten är relativt oberoende av sin omgivning, och har relativt liten förmåga att anpassa sig. Detta tankemönster kan vi kalla det mekaniska paradigmet.

Som alternativ till detta vill jag ställa det organiska paradigmet. Enligt detta är skapelseakten inte en händelse utan en ständigt pågående process. Aktören och produkten är en och samma, de utgör tillsammans ett fält i ett globalt dynamiskt sammanhang i vilket allt som sker mer eller mindre påverkar allt annat. Idén och motivationen kommer inifrån och det finns en långtgående förmåga att anpassa sig till omgivningens krav. En organisk företeelse har en tillväxtcykel med en tilltagande fas, en kulmination och en avtagande fas. Den är dessutom betydligt mindre förutsägbar än den mekaniska.

Om en ingenjör vill skapa en produkt, låt oss säga en brödrost, finns idén först i hans huvud. Efter att ha gjort nödvändiga beräkningar och konstruktionsritningar anskaffas det material som behövs och brödrosten kan byggas. När den är klar kan den fylla sin funktion och ingen annan, och i takt med att den används förslits den och går långsamt mot sin upplösning.

En organisk process däremot är t.ex. när man sår ett frö i jorden. Idén, eller mönstret för hur växten skall bli, finns redan i fröet, och i samspel med jordmånen och klimatet utvecklas den planta som fröet har anlag till. Det finns t.ex. buskar vars blommor får olika färg beroende på om jorden är sur eller basisk. Förändras förhållandena ändras även plantans egenskaper, det pågår ständigt ett dynamiskt samspel med omgivningen.

Att den sistnämnda typen av processer existerar kan man nog bli enig med de flesta om. Man behöver bara tänka på vår biologiska kropp eller det ekologiska systemet. Men är den en så allmängiltig företeelse att man helt kan skrota den mekaniska modellen? Det är här begreppet självorganisering kommer in. Detta kom i dagen inom ett område som brukar ses som ett av de mest livlösa, nämligen inom kemin. Det var som många vet den ovan nämnde Ilya Prigogine som i sin forskning om dissipativa strukturer fann, att det finns inneboende egenskaper hos den ”döda” materien som orsakar spontan utveckling av ordning och struktur i naturen. Under de år som gått har det på flera andra områden uppstått liknande tankar, och jag vill här ge några exempel.

a. Inom vetenskapen och då framför allt Prigogines arbete förefaller självorganisering vara väl belagd. Om man läser Erich Jantschs *The Selforganizing Universe* får man en imponerande kavalkad över sådana exempel, sträckande sig från såväl från Big Bang som från atomnivå och konvergerande i det mänskliga samhället, vårt sociala liv och vår kultur. En av anhalterna i denna resa är den kända Gaia-hypotesen, framställd av James Lovelock, som

beskriver hur atmosfären är ett självreglerande system där det organiska livet och dess miljö kommunicerar med varandra.

b. Det ekologiska tänkandet har idag trängt in överallt i politik och näringsliv. Synen på naturen som ett slags varulager som man kan plocka produkter ur utan konsekvenser är på väg att helt försvinna till förmån för en insikt om att man måste upprätthålla balans och kretslopp i umgänget med naturen. Denna insikt har inte minst blivit politiskt opportunt, kanske för att det är ett område där gemene man och kvinna känner sig direkt drabbad.

c. Det hierarkiska sättet att bygga organisationer är idag starkt ifrågasatt. Våra organisationer fungerar allt sämre med den fragmentiserade nivåreglerade modellen – vilken ju är en direkt avbild av världen som styrd av Gud med underchefer i form av påvar, biskopar, kungar, fogdar osv. Denna modell ger de ansvariga en känsla av kontroll som är djupt förrädisk. Det finns många vittnesmål om att företag fungerar – inte tack vare sina organisationschemata – utan tack vare alla informella nätverk som uppstår spontant. Tanken kan då uppstå: varför inte låta hela verksamheten självorganiseras? De flesta ryggar för denna tanke p.g.a. strukturell ångest och rädsla att förlora kontrollen eller hamna i anarki. Så när organisatoriska problem uppstår ordinerar man ofta samma medicin som orsakat sjukan, nämligen mera struktur och toppstyrning.

En som gått den motsatta vägen är grundaren av betalkortet VISA. I sin bok *I en kaordisk tid* beskriver Dee Hock detta arbete som ledde till en av världens största och mest komplexa organisationer. Hans beskrivning är mycket konkret och han tillhandahåller en handfast metod för att starta självorganiserade organisationer. I vår tid när individualismen och människors kreativitet tillväxer är det inte ändamålsenligt att arbetslivet skall äga rum i avgränsade från ovan styrda fack. Därför fungerar också våra organisationer såväl i näringsliv som i samhälle allt sämre. Om ingen förändring sker står vi inför en snar institutionell infarkt. Självorganisering kan frigöra individens förmågor och skapa vägar för både dennes och organisationens utveckling.

d. När man ser sig omkring kan man inte undgå att märka att dagens unga har ett helt annat förhållande till livet än tidigare generationer. Det finns en tilltro till de egna förmågorna, en vilja att markera sin individualitet och en frihet från auktoritetstro som aldrig förr. Att gå på kafé, handla kläder eller välja yrkesbana är idag inte bara att lösa ett praktiskt problem, det är lika mycket att uttrycka sin personlighet och definiera sin plats. Detta sker inte minst i kraft av det gigantiska självorganiserande system som kallas marknadsekonomi. Vad man än kan ha för moraliska synpunkter på detta, måste man konstatera att det är ett fungerande system för utbyte av såväl ekonomiska som mentala värden. En produkt är idag lika mycket ett *statement* (som det heter på nysvenska) som det är en praktisk nödvändighet. En produkt måste förutom sin funktion även vara laddad med betydelse, som t.ex. säkerhet, kultur, modernitet, tradition etc. Gränsen mellan skapande, kampen för brödfödan och underhållning håller på att upplösas.

På motsvarande sätt är ett företag idag inte en med staket omgärdad byggnad där människor utför förutbestämda arbetsmoment åtta timmar dagligen. Informationstekniken, moderna kommunikationer, globalisering etc. gör företaget mera till en nod i ett flöde av tjänster och produkter. Livstidsanställningarnas tid går mot sitt slut, i stället kommer folk och går som konsulter eller från bemanningsföretag. En lite mer komplicerad produkt kan vara tillverkad i delar i dussinet fabriker över hela världen och sammansatt i den fabrik som bär märkets namn. Man försöker avskaffa lagerhållning och styra tillverkningen efter varuflödet.

En ny människa och ett nytt samhälle håller på att ta form inför våra ögon. Ett liv som inte bygger så mycket på fysiskt arbete styrd av plikt utan desto mer på kreativitet och lust. Näringslivet utvecklas snabbt mot att bli ett dynamiskt system av varu- och tjänsteflöden. Funktion kombineras med utsaga. Arbetet blir kommunikation och självförverkligande. Företag blir organ i samhällsorganismen.

e. Exemplet *par excellence* på kraften i den självorganiserande principen är naturligtvis Internet. Att detta gigantiska system för utbyte av information, varor, tjänster, pengar, åsikter osv. har kunnat revolutionera tillvaron över nästan hela världen på så kort tid måste framför allt tillskrivas det faktum att det inte på något sätt är reglerat eller styrt utifrån. Efter tio år kan man idag knappt tänka sig hur man skulle kunna leva och arbeta utan Internet. Och via Internet har andra självorganiserande verksamheter kunnat uppstå. Operativsystemet Linux t.ex., skapat av en finländsk yngling, utgör idag ett reellt hot mot Microsofts de-facto-monopol, tack vare att det är ett öppet system som vem som helst över världen kan förbättra eller utveckla.

d. Här skulle det vara lämpligt att även fördjupa sig i den nya fysiken, som med kvantmekanik och strängteori, teorier om multipla världar och många dimensioner osv. egentligen för länge sedan grundligt vederlagt den newtonska mekanikens överhöghet. Vanans makt är dock vördnadsbjudande – i den vardagliga världen har tanken om tid, tredimensionellt rum och rätlinjig rörelse sin sista skans, av pragmatiska skäl. Men denna makt drar sam-

tidigt en självbedrägeriets slöja över vår blick när vi försöker se vad som verkligen händer omkring oss. Vi tror oss åtskilda som partiklar i ett tomrum när vi egentligen är celler eller organ i en värld som mera liknar en organism. En moralisk sanning som efter århundraden fått en klang av floskel får i detta ljus ny betydelse: Vad du gör mot din nästa gör du mot dig själv. Inte därför att Gud skall hämnas – utan för att livsprocessen i dig är samma som livsprocessen i hela världen.

5. Det organiska paradigmet

Begreppet självorganisering får sin tyngd i kraft av sin förmåga att förena två till synes oförenliga aspekter av världen: å ena sidan skapelsen av mening och innehåll, å andra världens materialitet och struktur. Självorganisering uppfyller kravet på det ovan efterfrågade metaperspektivet, dvs. det perspektiv ur vilket de båda motsatta perspektiven idealism och materialism kan förenas. Begreppet är en hypotes eller en tankemodell som behöver utforskas och provas. Men det har en handfast förankring i många empiriska kunskapsgränar. Om man försöker göra sig en överblick över världen baserad på självorganisering tonar bilden av en organism fram i kontrast till mekanikens gudomliga urverk. Denna organiska världsbild är konsistent med många ockulta källor som Martinus, teosofi, gnosticism m.fl.

Det organiska paradigmet är det tankemönster som blir hypostasen av världens självorganiserande egenskap. Om man anser att processerna och strukturerna i världen är laddade med mening, blir universum självt den organism som har det meningsskapande medvetandet. Om man vill använda ordet Gud, blir denne inte en igångsättare som lämnat sitt verk till dess egna tillkortakommanden, utan det medvetande som uttrycker sig i det pågående flödet i världen.

Detta gör Gud immanent i. st. f. mekanikens transcendentia gudom, vilket får som konsekvens att Gud har ansvar för såväl gott som ont. Det leder i sin tur till att man måste förkasta föreställningen att vissa personer eller företeelser saknar existensberättigande och bör förföljas eller bekämpas. Allt har existensberättigande även om allt inte leder till behagliga konsekvenser. Här har vi den djupaste nivån av integration som vi måste ta ställning till: internaliseringen av mörkret. Kampen mot detta måste ske på en inre front i stället för på det yttre slagfältet. Ett organiskt synsätt på vår ställning i världen frammanar en motivation att inta den andres perspektiv. Att befrämja sitt eget liv kan bara ske genom att befrämja hela världens. Att bekämpa den andre är att utveckla cancer i den globala organismen.

På samma sätt som kampen mellan gott och ont genom det organiska paradigmet förflyttas in i individens medvetande, förflyttas även kunskapsprocessen dit. I det mekaniska paradigmet ligger att man kan finna objektiva fakta genom upprepbara försök under kontrollerade former. Detta har alltid varit en illusion. Kunskap är en mental faktor och finns i medvetandet och aldrig i omvärlden. Att göra experiment i laboratoriemiljö har varit ett sätt att skapa gemensamma erfarenheter inom forskarsamhället, inte att fastställa en objektiv världs egenskaper utanför medvetandet. Med det organiska paradigmet är intersubjektivitet ett relevantare sanningskriterium. Men detta är ett ytterst omfattande område som får anstå till ett annat tillfälle.

Till slut några tankar om vad man konkret kan använda detta synsätt till. Som jag nämnde inledningsvis har vi i Kalvfestivalen försökt förhålla oss till några problem som på konstmusikens lilla område ändå avspeglar problem som är allmängiltiga. Det handlar om att skapa utveckling, att motverka isolation och att förhålla sig till dagens kulturella miljö. Den modell vi anlänt till bygger på tanken om integration mellan intelligens, känsla och moral, samt om självorganisering. Vår strategi går därför ut på att samla personer med kompetenser som motsvarar dessa tre mentala sektorer, t.ex. naturvetare, konstnärer och samhällsvetare med jämn könsfördelning, för att dessa i ett självorganiserat arbete skall finna gemensamma utsiktspunkter. Under tre års tid har vi på detta sätt skaffat oss erfarenheter som vi nu försöker föra vidare i sammanhang utanför konstmusikens domän.

6. Coda

Avslutningsvis hoppas jag att dessa tankar kan stimulera till fortsatta diskussioner och att vi i Paradigmdialogen kan tillföra nya idéer och prova dessa mot varandra, kanske även i någon form av praktisk verksamhet.

Rävlanda 071005

Max Käck

Några litteraturförslag

Ilya Prigogine och Isabelle Stengers	Ordning ur Kaos	Bokskogen
Erich Jantsch	The Self-Organizing Universe	Pergamon
Erland Lagerroth	Världen och vetandet sjunger på nytt	Korpen
Erland Lagerroth	Sökandet är vårt största äventyr	Mareld
Oswald Spengler	Västerlandets undergång. Konturer till en morfologi om världshistorien	Atlantis
Dee Hock se även www.chaordic.org	I en kaordisk värld	Svenska förlaget
Bo Ahrenfelt	Förändring som tillstånd	Studentlitteratur
Jonas Ridderstråle Kjell A Nordström	Funky Business	Bookhouse